

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN VE OLMAYAN ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİLERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Tuğba AYKIR

Özel Eğitim Kurumu, İstanbul, Türkiye.

İlknur ÇİFCİ TEKİNARSLAN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu.

İlk Kayıt Tarihi: 04.05.2011

Yayına Kabul Tarihi: 27.03.2012

Özet

Bu araştırma; 4-6 yaş arasındaki zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarını karşılaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan Bilgi Formu ve Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi'nin Okulöncesi Dönem Öğretmen Formu (SBDS-OÖD-ÖF) kullanılarak İstanbul ili Şişli ve Kağıthane ilçelerinde bulunan, anaokulu veya anasınıfına devam eden 4-6 yaş arasındaki 60 zihinsel yetersizliği olan, 90 zihinsel yetersizliği olmayan öğrenci değerlendirilmiştir. Araştırmada ölçeğe dayalı olarak toplanan veriler bilgisayar ortamında SPSS 15.0 istatistik programı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırmada zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal beceri ve problem davranış düzeylerinin belirlenmesinde ortalama, standart sapma tanımlayıcı istatistiklerinden; zihinsel yetersizliği olan ve zihinsel yetersizliği olmayan çocukların sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki farklılıkların belirlenmesinde ise Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis analizi, Disriminant analizi, Wilks' Lambda ve Ki-Kare testlerinden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda; zihinsel yetersizliği olan çocukların, zihinsel yetersizliği olmayan çocuklara göre; sosyal beceri düzeylerinin düşük, problem davranışlarının ise yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmada ayrıca cinsiyete göre sosyal beceri ve problem davranışların farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Beceri, Problem Davranış, Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar.

A COMPARISON OF SOCIAL SKILLS AND PROBLEM BEHAVIORS OF PRESCHOOL CHILDREN WITH AND WITHOUT MENTAL DISABILITY

Abstract

This study has been conducted to examine if there is a significant difference between 4-6 year-old children's social skills and behavior problems with mental disability and normal peers' social skills and behavior problems. Information form prepared in line with this purpose and

Social Skills Rating System Preschool-Teachers Form (SSRS-P-TF) were administered to normal 90 students and to 60 students with mental disability between 4-6 ages attending preschool and nursery class in the districts of Şişli and Kağıthane in İstanbul. Data were analyzed with the help of SPSS 15.0 statistical program. Average standard deviation of descriptive statistics were used in determining children with mental disability and normal children's social skills and behavior problem levels and Mann-Whitney U Test, Kruskal-walls analysis, Discriminant analysis, and tests of Wilks' Lambda and Chi-Square were used in determining the differences between children with mental disability and normal children's social skills and behavior problems. In research results it has been found that children with mental disability have low social skills and have more behavior problems when compared to normally developing children. Also, children's social skills and behavior problems did not differ in significance level in terms of statistics according to sex variable.

Keywords: *Social skills, Behavior problems, Children with mental disability*

1. Giriş

Erken çocukluk dönemi duygusal, bilişsel ve akademik yeterliklerin oluşmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun kazanacağı sosyal beceriler, diğer insanlarla sağlıklı iletişime geçebilmesini, kendini tanıyabilmesini, sosyal çevreye uyum sağlayabilmesini ve akademik açıdan gerekli yeterliğe erişebilmesini kolaylaştırmaktadır (1). Oldukça önemli etkileri olan sosyal beceriler, kişilerin bulunduğu topluma uyumunun, etkileşiminin ve iletişiminin sağlanmasında gerekli olan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışların tümü bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütmesini sağlamaktadır (2)

Çocukların okul öncesi dönemde, sosyal becerilerinin değerlendirilmesi ve yetersiz kaldıkları sosyal becerilerin bu dönemde kazandırılması, çocuğun ilköğretimde yaşayabileceği sosyal etkileşim zorluklarını, akranları tarafından ihmal edilme ve reddedilme risklerini azaltmada etkili olmaktadır (3, 4). Sosyal becerilerin değerlendirilmesinde, sosyometri, gözlem, davranış dereceleme ölçekleri ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmaktadır (5, 6, 7). Bu yöntemler içinde yer alan davranış dereceleme ölçekleri kısa sürede objektif değerlendirme yapabilme fırsatı verdiği için diğer tekniklere göre daha fazla tercih edilmektedir (5, 6). Alan yazın incelendiğinde Türkiye'de okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerilerini değerlendirmede kullanılan ölçeklerin bazılarının geliştirilmiş olduğu, bazılarının da uyarlanmış olduğu görülmektedir. Bunlar arasında Anasınıfı ve Anaokulu Çocuk Davranış Ölçeği; Sosyal Uyum ve Beceri Ölçeği; Sosyal Beceri Tarama Listesi; Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ); Sosyal Beceri Dereceleme Sistemi (SBDS) yer almaktadır (8). Doğrudan sosyal becerileri ölçmek amacıyla kullanılan bu ölçeklerin yanı sıra, çocuğun tüm gelişim alanlarında değerlendirilmesini sağlayan gelişim envanterleriyle de sosyal becerilerin belirlenmesi mümkündür (8). Belirtilen ölçeklerin büyük bir kısmında sosyal becerilerin yanı sıra çocuğun problem davranışları da değerlendirilebilmektedir. Problem davranışlar, çocuğun var olan becerilerini kullanmasını, yeni beceriler kazanmasını, çevresi ile sosyal etkileşimini ve toplumsal uyumunu olumsuz

yönde etkileyen davranışlar olarak tanımlanmakta (9), okulöncesi dönemde sosyal beceriler açısından yetersizlikleri olan çocukların daha fazla problem davranış sergiledikleri, eğitim ortamlarına uyumlarının zayıf olduğu, okulöncesi eğitim için gerekli hazırlık becerilerinde yetersiz kaldıkları belirtilmektedir (6, 7). Türkiye'deki alan yazın incelendiğinde okulöncesi dönemde yer alan hem normal gelişime sahip çocukların (10, 11, 12, 13, 14, 15) hem de yetersizliği olan çocukların (16, 17, 18) sosyal becerilerinin ve problem davranışlarının değerlendirildiği araştırmalara rastlanmıştır. Poyraz Tüy (17) 3-6 yaş arasında bulunan 474 işiten ve 60 işitme yetersizliği olan çocukla yaptığı araştırmasında, işitme yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerinin bu engeli olmayan yaşlıtlarına göre daha az, problem davranışlarının ise daha fazla olduğunu belirtmiştir. Uysal (18) okulöncesi kaynaştırmadan yararlanan 21 zihinsel yetersizliği olan, 22 zihinsel yetersizliği olmayan çocukların sosyal becerilerini karşılaştırmış, zihinsel yetersizliği olan çocukların normal akranlarından daha az sosyal beceriye sahip olduklarını ifade etmiştir. Orhan (16) Merrell tarafından geliştirilen ve Poyraz Tüy (17) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Okulöncesi ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'ni kullanarak anasınıfına ve anaokuluna devam eden özel gereksinimli öğrencilerle, normal yaşlıtlarının sosyal becerilerini ve problem davranışlarını belirlemiş ve kaynaştırma sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşleriyle çocukların bu davranışları arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemiştir. Sonuçta, özel gereksinimli çocuklarla normal gelişim gösteren çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları arasında fark olduğu ve öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik görüşlerinin olumsuz yönde etkilenmesinde çocukların dışsallaştırılmış problem davranışlarının etkisi olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalardan, bu çalışmanın ayrılan yönü çocukların sosyal becerilerini ve problem davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılan veri toplama aracının farklılığıdır.

Sosyal Beceri Dereceleme Sistemi (SBDS) çocukların okulöncesi dönemden başlayarak yetişkinliğe kadar sosyal becerilerinin ve problem davranışlarının değerlendirilmesinde kullanılan, oldukça kabul gören ve farklı dillere çevrilerek uyarlaması yapılmış olan bir dereceleme ölçeğidir (5, 6). SBDS ile yapılan değerlendirmeler sonucunda hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarla, olmayan çocukların birbirlerinden ayrıldığı, birçok çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocukların, olmayan çocuklara göre bir ile iki standart sapma arasında sosyal becerilerde geri kaldıkları belirtilmiştir (6, 7, 19).

Erken eğitim 0-6 yaş arasındaki gelişimsel geriliği olan ya da risk altında olan çocuklara ve ailelerine verilen eğitimidir (20). Bu eğitim zihinsel yetersizliği olan çocukların yaşlıtlarıyla aralarındaki farkı azaltmak ve gelişimlerini desteklemek amacıyla verilmektedir (21). Türkiye'de zihinsel yetersizliği olan çocukların erken eğitiminde Portage ve Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı kullanılmakta (20) her iki programın içeriğinde de bu çocukların sosyal gelişimini destekleyici çalışmalar yer almaktadır. Bu programların izlenmesiyle yapılan sosyal gelişimi destekleyici etkinliklerin yanı sıra, bu çocukların yaşlıtlarına kıyasla yetersiz kaldıkları sosyal becerilerin ele

alınır, öğretilmesi hedeflenmelidir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin hangi sosyal becerilere sahip, hangi becerilerde yetersiz olduklarının belirlenmesinin, erken eğitim programlarının içeriğinin hazırlanmasında ve yetersizliklere ilişkin önlem planlarının oluşturulmasında yol gösterici olacağı düşünülmüş, bu nedenle de bu araştırmanın yapılması önemli görülmüştür. Bu doğrultuda planlanan bu çalışmanın genel amacı 4-6 yaş arasındaki zihinsel yetersizliği olan çocuklar ile olmayan çocukların sosyal beceri ölçeği, problem davranış ölçeği ve bu ölçeklere ait alt ölçeklerden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda yer alan alt amaçlara yanıt aranmıştır.

1. SBÖ’ de yer alan hangi maddeler zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukları birbirlerinden ayırmada etkili olmaktadır?

2. Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların cinsiyet değişkenine göre sosyal beceri ölçeği (SBÖ), problem davranış ölçeği (PDÖ) ve bu ölçeklerin alt ölçeklerinden almış oldukları puanlar arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların yaş değişkenine göre sosyal beceri ölçeği (SBÖ), problem davranış ölçeği (PDÖ) ve bu ölçeklerin alt ölçeklerinden almış oldukları puanlar arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Yöntem

Betimsel yöntemlerden biri olan ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı bu araştırma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında, Sosyal Beceri Dereceleme Sistemi Okul Öncesi Dönem Öğretmen Formu’nun (SBDS-OÖD-ÖF) 4-6 yaş zihinsel yetersizliği olan çocuklar için geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan 4-6 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışları arasında farklılık olup olmadığı ile çocukların SBÖ ve PDÖ’den almış oldukları puanların cinsiyet ve yaş değişkenlerinden etkilenip etkilenmediği araştırılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ili Şişli ve Kağıthane ilçelerinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokulu veya anasınıflarında kaynaştırma eğitiminden yararlanan zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ile olmayan yaşlılarından oluşmaktadır. Bu bağlamda 4-6 yaşları arasında yer alan 60 zihinsel yetersizliği olan ve 90 zihinsel yetersizliği olmayan çocuk olmak üzere toplamda 150 çocuğa ulaşılmıştır. Araştırmada yer alan çocukların yaşlarına, cinsiyetlerine ve zihinsel yetersizlik durumlarına göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinde toplam 150 okul öncesi öğretmeninden yardım alınmış, öğretmenler sınıflarında bulunan bir öğrencinin sosyal becerilerini ve problem davranışlarını SBDS-OÖD-ÖF’ü

kullanarak değerlendirmeleri istenmiştir.

Araştırmada 60 zihinsel yetersizliği olan, 90 zihinsel yetersizliği olmayan öğren-ciye ulaşılmış, iki grup sayısal olarak eşitlenememiştir. Bunun temel nedeni zihinsel yetersizliği olan ve anaokulu veya anasınıflarında kaynaştırma eğitiminden yararlanan çocuk sayısının azlığıdır.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Çocukların Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımları

Çocuklar	Z.Y. Olmayan		Z.Y. Olan	
	N	%	N	%
Erkek	43	47,8	30	50,0
Kız	47	52,2	30	50,0
Yaş				
4	17	18,9	27	45
5	40	44,4	27	45
6	33	36,7	6	10
Toplam	90	100,0	60	100,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde araştırmada yer alan zihinsel yetersizliği olmayan 90 çocuğun 43'ünün (%47,8) erkek, 47'sinin (%52,2) ise kız olduğu görülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan 60 çocuğun ise 30'u (%50) erkek, 30'u (%50) ise kızdır. Yaşlarına göre dağılıma bakıldığında, zihinsel yetersizliği olmayan çocuklardan 17si (%18,9) 4 yaşında, 40'ı (%44,4) 5 yaşında, 33'ü (%36,7) 6 yaşındadır. Zihinsel yetersizliği olan çocukların ise, 27'si (%45) 4 yaşında, 27'si (%45) 5 yaşında, 6'sı ise (%10) 6 yaşındadır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında; 19 öğretmen (%17,1) erkek, 131 öğretmen (%87,4) ise kadındır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin tamamı okul öncesi öğretmendir.

Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Gresham ve Elliott (6) tarafından geliştirilen Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi'nin Okul Öncesi Dönem Öğretmen Formu (SBDS-OÖD-ÖF) kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından hazırlanan Bilgi Formuyla, araştırmada yer alan çocuklara ve öğretmenlere ilişkin demografik bilgiler toplanmıştır.

Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi Okul Öncesi Dönem Öğretmen Formu (SBDS-OÖD-ÖF):

Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi (Social Skills Rating System SSRS) 1990 yılında Frank M. Gresham ve N. Stephan Elliott tarafından geliştirilmiş olup, 3-18 yaş arasındaki çocuklara uygulanabilen bir davranış derecelendirme ölçeğidir. Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi (SBDS), öğretmenlerden, ebeveynlerden ve öğrencilerin kendisinden, sosyal davranışlar hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. SBDS'nin

okul öncesi, ilköğretim ve lise öğrencilerini değerlendirmek üzere geliştirilmiş formları bulunmaktadır. Okul öncesi dönem için hazırlanan formda 40 madde ve 2 ölçek yer almaktadır. 1-30 arasındaki maddeler Sosyal Beceri Ölçeği (SBÖ), 31-40 arasındaki maddeler Problem Davranış Ölçeği (PDÖ) olarak adlandırılmaktadır. Maddeler hiç, bazen, çok sık olmak üzere likert tipi derecelendirmeyle değerlendirilmektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Gresham ve Elliott (6) tarafından yapılmıştır. Geçerlik çalışması kapsamında yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, SBÖ'nün İşbirliği, Kendini İfade ve Özdenetim olmak üzere üç alt faktörden; PDÖ'nün ise Dışsallaştırılmış Davranışlar ve İçselleştirilmiş Davranışlar olmak üzere iki alt faktörden oluştuğu belirtilmiştir. Orijinal ölçeğin güvenilirlik çalışmalarında SBÖ için hesaplanan iç tutarlılık katsayılarının 0.83 ile 0.94 arasında, PDÖ için hesaplanan iç tutarlılık katsayılarının ise 0.73 ile 0.88 arasında değiştiği, test tekrar test güvenilirlik katsayılarının ise SBÖ için 0.75 ile 0.88 arasında, PDÖ için 0.76 ile 0.83 arasında değiştiği ve ölçeğin güvenilir olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'de ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 4 yaş normal gelişim gösteren çocuklarda (11) ve 5 yaş normal gelişim gösteren çocuklarda (10) yapılmış, 4 yaş çocuklarıyla yapılan çalışmada SBÖ'nün Cronbach Alfa katsayısının 0,85 ile 0,95 arasında, PDÖ'nün Cronbach Alfa katsayısının 0,56 ile 0,86 arasında değiştiği (11), 5 yaş çocuklarıyla yapılan çalışmada ise SBÖ'nün Cronbach Alfa katsayısının 0,86 ile 0,95 arasında, PDÖ'nün Cronbach Alfa katsayısının 0,76 ile 0,87 arasında değiştiği (10) görülmüştür. Yapılan her iki çalışmada verilerin normal gelişim gösteren çocuklardan toplandığı, her iki araştırmanın çalışma grubunda yetersizliği olan çocukların yer almadığı görülmüştür. Bu çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocukların da yer almasından dolayı, 150 kişilik çalışma grubuyla verilerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları tekrar yapılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan SBDS-OÖD-ÖF orijinal formu 3-5 yaş aralığını kapsamakta, orijinal ölçekte 6 yaş (72 ay) K-12 olarak tanımlanan ilköğretim dönemi içinde ele alınmakta, bu yaş grubu için ayrı geliştirilen ilköğretim formuyla çocuklar değerlendirilmektedir. Türkiye'de 6 yaş (72 ay) çocukları okulöncesi kurumlarında eğitim almaktadır. Bu durum göz önüne alınarak, SBDS-OÖD-ÖF, bu çalışmada 6 yaşında olan çocukların değerlendirilmesinde de kullanılmış, kaynaştırma programı dahilinde okulöncesi eğitim kurumlarında yer alan zihinsel yetersizliği olan çocukların da yer aldığı çalışma grubundan toplanan veriler üzerinden ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

SBDS-OÖD-ÖF'nün Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

SBDS-OÖD-ÖF'nün Türkçe'ye çevrimi araştırmacı ve İngilizce dilinde uzman kişiler tarafından yapılmıştır. Türkçe çeviri, yine İngilizce dilinde uzman olan bir kişi tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Türkçe ve İngilizce formları arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Alanyazın taramasında Gültekin (11) ve Bülbül (10) tarafından yapılan araştırmalarda aynı ölçeğin Türkçe çevirisi yapılarak, normal

gelişim gösteren 4 yaş ve 5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin ve problem davranışlarının değerlendirildiği görülmüş, her iki araştırmacının kullandığı SBDS okulöncesi formunda yer alan maddelerle, bu çalışmada kullanmak amacıyla çevirisi yapılan ölçek maddeleri karşılaştırılmış, maddelerin benzer şekilde çevrildiği görülmüştür.

Bu çalışmada da SBDS-OÖD-ÖF'nün yapı geçerliğini sağlayabilmek ve ölçekte yer alan SBÖ ve PDÖ ölçeklerinin altında yatan boyutları belirlemek için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu çalışmaların yapılabilmesi için öncelikle toplanan veriler üzerinde Kaiser- Meyer ve Barlett küresellik testi yapılmıştır. KMO Testi sonucuna göre, SBDS-OÖD-ÖF veri setinin faktör analizi için uygunluğu "mükemmel" (0.93) düzeydedir (Kalaycı, 2005). SBDS-OÖD-ÖF Barlett Testi sonucu anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 3211,643$; $p < 0.05$). Kaiser-Meyer istatistiğinin 0.70 den büyük çıkması faktör analizi için örneklem sayısının yeterli olduğunu, Barlett küresellik testi sonuçları da verilerin faktör analizi için uygunluğunu göstermiştir. Açımlayıcı faktör analizi SBDS-OÖD-ÖF'de yer alan SBÖ ve PDÖ ölçekleri için ayrı ayrı yapılmıştır. 30 maddelik SBÖ ölçeğinde, orijinal ölçekte yer alan 3 alt boyut dikkate alınarak, 3 faktörle sınırlandırma yapılarak Varimax döndürme yöntemiyle faktör analizi yapılmış, Tablo 2'de sonuçlar gösterilmiştir.

Tablo 2. SBDS-SBÖ-ÖF'nün Alt Ölçeklerinde Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri Matrisi ve Madde Toplam Korelasyonu

	Faktör 1 İşbirliği	Faktör 2 Kendini ifade etme	Faktör 3 Öz denetim	r
24.Arkadaşlarıyla sohbeti ilk o başlatır.	0,740			0,78
10. Okuldaki etkinlikleri istenilen şekilde yerine getirir.	0,663			0,64
25.Diğerlerini etkinliklere katılmaya davet eder.	0,658			0,71
2.Kolayca arkadaşlık kurabilir	0,655			0,67
30.Sınıf işlerinde arkadaşlarına gönüllü olarak yardım eder.	0,624			0,75
9.Oyunlara ya da grup etkinliklerine katılır.	0,619			0,54
8.Arkadaşlarına iltifat eder.	0,618			0,63
12.Kendisine söylenmeden, kendini yeni bir kişiye tanıtır.	0,587			0,76
29.Başlamış olan etkinliğe ya da önceden oluşturulmuş bir gruba kendisine söylenmeksizin katılır.	0,551			0,73
3.Ona haksız şekilde davrandığınızı düşündüğü zaman bunu size uygun bir şekilde söyler.	0,548			0,70
22. Sınıfta yapması gerekenleri verilen zamanda bitirir.	0,538			0,66

	Faktör 1 İşbirliği	Faktör 2 Kendini ifade etme	Faktör 3 Öz denetim	r
11.Yardım istenmeden kendiliğinden yardım eder.	0,536			0,73
1.Yönergeleri takip eder.	0,513			0,49
19.Arkadaşlarının övgü ve iltifatlarını kabul eder.	0,494			0,63
27.Çalışma materyallerini ya da okul eşyalarını yerine kaldırır.		0,725		0,49
5.Adil olmadığını düşündüğü kuralları uygun bir şekilde sorgular.		0,719		0,80
17.Uygun zamanlarda kendisi ile ilgili güzel şeyler söyler.		0,685		0,75
18.Boş zamanını uygun bir şekilde değerlendirir.		0,637		0,74
23.Anlaşmazlık durumlarında fikir birliğine varmak için kendi fikrini değiştirir.		0,620		0,56
16.Yardımlarını beklerken zamanı uygun biçimde değerlendirir.		0,543		0,74
4.Arkadaşları tarafından kızdırıldığında uygun şekilde tepki verir.		0,513		0,65
6.Sizin yardımınızı istemeden sınıf içi çalışmalara katılır.		0,450		0,62
15.Oyunlarda ya da diğer etkinliklerde sırasını bekler.			0,763	0,69
21.Diğerleri ile oyun oynarken kurallara uyar.			0,701	0,68
20.Arkadaşlarıyla anlaşmazlık durumlarında öfkesini kontrol eder.			0,656	0,51
7.Yetişkinlerle olan anlaşmazlıklarda öfkesini kontrol eder.			0,649	0,54
14.Söylemeden ya da uyarılmadan arkadaşlarıyla işbirliği yapar.			0,640	0,69
13.Grup etkinliklerinde arkadaşlarının fikirlerini kabul eder.			0,590	0,55
28.Arkadaşlarının baskısına uygun bir şekilde cevap verir.			0,568	0,62
26.Eleştirilere olumlu biçimde yaklaşır.			0,542	0,60

Tablo 2 incelendiğinde 3 faktörle sınırlandırılmış faktör analizi sonucunda varyansın ölçülen özelliğin %58'ini açıkladığı görülmüştür. Faktör analizi sonucunda 1. faktörün açıkladığı varyans %45.26, 2. faktörün tek başına açıkladığı varyans %7.68, 3. faktörün açıkladığı varyans ise %4.56'dır. Birinci faktör ikinci faktörün varyansının yaklaşık en az 2-3 katını temsil ediyorsa ölçeğin tek boyutlu olduğundan söz edilebilir. Öz değerler incelendiğinde ölçme aracının tek boyutlu olduğu, ölçülmek istenen yapının ölçülebildiği söylenebilir. Yapılan faktör analizi sonucunda, özgün ölçekte olduğu gibi maddelerin üç faktörde toplandığı görülmüş, bazı maddelerin yer değiştirdiği belirlenmiştir. İşbirliği faktörü altında yer alan 6,27,14 numaralı mad-

delerin Kendini İfade Etme faktörü altında yer aldığı görülmüştür. Orijinal ölçekte Kendini İfade Etme faktörü altında yer alan 24,12,25,19,8,11,3 numaralı maddelerin İşbirliği faktörü altında yer aldığı belirlenmiştir. Orijinal ölçekte Özdenetim faktörü altında yer alan 23,16,18,4 numaralı maddelerin Kendini İfade Etme faktörü altında yer aldığı, 30 numaralı maddenin ise İşbirliği faktörü altında yer aldığı görülmüştür. Araştırmada faktör yük değerleri için sınır değerin 0.45 alındığı düşünülürse, 30 maddenin faktör yük değerlerinin 0.45 değerinden yüksek olduğu görülmektedir. Faktörlere düşen maddeler göz önüne alınarak faktör tanımlamaları yapılmış ve bu faktörlere düşen maddelerin iç tutarlılık anlamındaki güvenilirlik katsayısı incelenmiştir. İç tutarlılık katsayısı İşbirliği alt ölçeği için 0,93, Kendini ifade etme alt ölçeği için 0,87, özdenetim alt ölçeği için 0,86 ve SBÖ toplam ölçek için 0,95 hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısının 0,70 den yukarı olması gerektiği dikkate alındığında, bu çalışmada bulunan güvenilirlik katsayılarının beklentiyi karşıladığı söylenebilir. Faktör Analizi sonucunda faktörlere düşen maddelerin döndürülmüş faktör yük değerleri ve madde toplam korelasyonları Tablo 2’de gösterilmiştir. Geçerlik kanıtı olarak ayrıca madde toplam korelasyonları incelenmiş ve sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir. SBÖ’de yer alan tüm maddelerin madde toplam korelasyonlarının 0.30 değerinden yüksek olduğu görülmüştür. Bu değer madde geçerliklerinin uygun olduğunu göstermiştir (22) .

SBDS-OÖD-ÖF’nün PDÖ için yapılacak faktör analizi öncesinde Kaiser-Meyer (KMO) ve Barlett küresellik testi yapılmış, KMO testi sonuçlarına bakıldığında PDÖ veri setinin faktör analizi için uygunluğu “çok iyi” (0.91) çıkmış, Barlett testi anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 951,103, p \leq 0,05$). Orijinal ölçekte PDÖ’de yer alan 10 madde iki alt boyuttan oluşmakta olduğu için açılımlayıcı faktör analizi iki faktörle sınırlandırılarak Varimax döndürme yöntemiyle faktör analizi yapılmış, faktörlere düşen maddelerin döndürülmüş faktör yük değerleri Tablo 3’de sunulmuştur. Açıklanan toplam varyans incelendiğinde 10 madde için 1 özdeğerinden büyük 2 faktörün bulunduğu ve bu 2 faktörlü ölçme aracı ile ölçülen özelliğin %68’inin ölçüldüğü söylenebilir. Faktör analizi sonucunda 1. faktörün açıkladığı varyans (%55,68), 2. faktörün varyansının (%11,93) yaklaşık en az 2-3 katını temsil ediyorsa ölçeğin tek boyutlu olduğundan söz edilebilir. Özdeğerler incelendiğinde ölçme aracının tek boyutlu olduğu, ölçülmek istenen yapının ölçülebildiği söylenebilir.

Tablo 3. SBDS-PDÖ-ÖF’nün Alt Ölçeklerinde Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri Matrisi ve Madde Toplam Korelasyonu

	Faktör 1 Dışsallaştırılmış	Faktör 2 İçselleştirilmiş	r
31.Öfke nöbetleri vardır.	0,814		0,68
33.Diğerleri ile tartışır.	0,789		0,55
32. Yerinde duramaz ya da aşırı hareketlidir.	0,756		0,60
37. İnsanlara ya da nesnelere karşı saldırganlıktır.	0,679		0,79
38. Kurallara ya da isteklere uymaz.	0,679		0,73

	Faktör 1 Dışsallaştırılmış	Faktör 2 İçselleştirilmiş	r
34.Devam eden etkinlikleri bozar.	0,612		0,72
40.Üzgün ya da depresif davranır.		0,809	0,70
35. Hiç kimsenin onu sevmediğini söyler.		0,796	0,67
36. Yalnız görünür.		0,792	0,73
39.Bir çocuk grubuyla birlikte olmaktan kaygı duyar.		0,771	0,70

Tablo 3 incelendiğinde 10 maddenin faktör yük değerlerinin 0.45 değerinden yüksek olduğu görülmektedir. Orjinal ölçekte yer alan maddelerin faktör analizi sonrasında da aynı faktörlerde yer aldığı gözlenmiştir. Ölçekte 33, 32, 38, 34, 37, 31 maddelerinin PDÖ'nün dışsallaştırılmış alt ölçeğinde yer alırken, 39, 36, 40, 35. maddelerinin PDÖ'nün içselleştirilmiş alt ölçeği altında yer aldığı gözlenmiştir. Güvenirlik Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının hesaplanmasıyla incelenmiş, sonuçta PDÖ toplam güvenirlik katsayısının 0.91, Dışsallaştırılmış alt ölçeğinin güvenirlik katsayısının 0.88 ve İçselleştirilmiş alt ölçeğinin güvenirlik katsayısının 0.86 ile oldukça yüksek olduğu gözlenmiştir.

PDÖ'nün geçerlik ölçütü olarak madde toplam korelasyonları hesaplanmış, tüm maddelerinin madde toplam korelasyonlarının 0.30 değerinden yüksek olduğu bir başka deyişle madde geçerliklerinin uygun olduğu gözlenmiştir (Tablo 3).

Geçerlilik çalışmaları kapsamında SBDS-OÖD-ÖF'de yer alan SBÖ ve PDÖ ölçeklerinin birbirleri ile ilişkisi Pearson Korelasyon katsayısı ile incelenmiş, her iki ölçeğin toplam puanları arasında anlamlı ters yönlü bir ilişki ($r=-0,771$, $p<0,005$) görülmüştür. Buna göre çalışma grubunun SBÖ toplam puanı artarken, PDÖ toplam puanı azalmaktadır denilebilmektedir.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmada ölçeğe dayalı olarak toplanan veriler, Sosyal Bilimler için istatistik paket programı (SPSS-15) yardımı ile çözümlenmiştir. Hem ölçeğin yapı geçerliğine kanıt sağlamak hem de ölçeğin faktör yapısını incelemek için ölçeğin açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Araştırmada cinsiyete, yaşa ve zihinsel yetersizlik durumuna göre çocukların nihai ölçekten elde edilen toplam puan ortalamaları ve alt ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Mann-Whitney U Testi ve ikiden fazla gruplu karşılaştırmaları da Kruskal-Wallis Testi aracılığıyla incelenmiştir.

3. Bulgular

Çalışmada verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek için öl-

çeklerin toplam ve alt ölçek puanlarının dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiş, Kolmogrov-Smirnov normallik testi sonuçlarına göre tüm ölçümlerin normal dağılım göstermediği görülmüş, yapılan analizlerde non-parametrik istatistikler kullanılmıştır (Tablo 4)

Tablo 4. Verilerin Normal Dağılmadığını Gösteren Kolmogrov-Smirnov Normallik Testi Sonuçları

	İşbirliği	Kendini İfade Etme	Özdenetim	SBÖ Toplam	İçselleştirilmiş	Dışsallaştırılmış	PDÖ Toplam
Ortalama	15,61	8,96	10,55	35,11	2,13	2,71	4,84
Standart sapma	7,08	4,47	3,56	13,76	2,10	2,86	4,61
Kolmogorov-Smirnov Z	1,73	1,68	1,53	1,91	2,67	2,77	2,55
P	0,01	0,01	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının farklı olup olmadığı incelenmiş, daha sonra çeşitli değişkenlere göre SBÖ ve PDÖ'den elde edilen puanların farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Aşağıda sırasıyla bulgular sunulmuştur.

Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Çocukların Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Arasındaki Farkın İncelenmesi

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal beceri ölçeği, problem davranışları ölçeği ve alt ölçek puanları arasında bir farkın olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiş ve sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Zihinsel Yetersizlik Durumuna Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Zihinsel Yetersizlik Durumu	N	Sıralarının Ortalaması	Sıralarının Toplamı	Mann-Whitney U	p
İşbirliği	Z.Y.Olmayan	90	113,07	10.176,00	1.119,000	0,000*
	Z.Y. Olan	60	54,49	4.359,00		
Kendini İfade Etme	Z.Y.Olmayan	90	116,54	10.488,50	806,500	0,000*
	Z.Y. Olan	60	50,58	4.046,50		
Özdenetim	Z.Y.Olmayan	90	101,73	9.155,50	2.139,500	0,000*
	Z.Y. Olan	60	67,24	5.379,50		

	Zihinsel Yetersizlik Durumu	N	Sıralarının Ortalaması	Sıralarının Toplamı	Mann-Whitney U	p
SBÖ Toplam	Z.Y.Olmayan	90	114,57	10.311,50	983,500	0,000*
	Z.Y. Olan	60	52,79	4.223,50		
İçselleştirilmiş	Z.Y.Olmayan	90	59,74	5.377,00	1.282,000	0,000*
	Z.Y. Olan	60	114,48	9.158,00		
Dışsallaştırılmış	Z.Y.Olmayan	90	68,10	6.129,00	2.034,000	0,000*
	Z.Y. Olan	60	105,08	8.406,00		
PDÖ Toplam	Z.Y.Olmayan	90	63,51	5.715,50	1.620,500	0,000*
	Z.Y. Olan	60	110,24	8.819,50		

Zihinsel yetersizliği olmayan çocukların ölçülen sosyal becerileri ile zihinsel yetersizliği olan çocukların ölçülen sosyal becerileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.01$). Yine, zihinsel yetersizliği olmayan çocukların ölçülen problem davranışları ile zihinsel yetersizliği olan çocukların ölçülen problem davranışları arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.01$). Sosyal beceri ve problem davranış alt ölçek puanları da zihinsel yetersizliği olmayan ve zihinsel yetersizliği olan çocuklara göre anlamlı bir fark göstermiştir ($p<0.01$). Bu bulgulara göre zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerinin normal yaşlıtlarına göre az, problem davranışlarının ise çok olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Zihinsel Yetersizlik Durumuna Göre Ölçek Puan Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçekler	Z.Y. Olmayan		Z.Y. Olan	
	Ortalama	Standart sapma	Ortalama	Standart sapma
İşbirliği	19,56	5,17	11,16	6,27
Kendini İfade Etme	11,77	3,47	5,80	3,16
Özdenetim	11,61	3,19	9,35	3,59
SBÖ Toplam	42,93	10,53	26,31	11,49
İçselleştirilmiş	1,00	1,22	3,40	2,16
Dışsallaştırılmış	1,64	2,11	3,90	3,12
PDÖ Toplam	2,64	2,99	7,30	4,88

Zihinsel yetersizliği olmayan çocukların sosyal beceri puanlarının ($\bar{X}=42.93$), zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal beceri puanlarına ($\bar{X}=26.31$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Problem davranışları incelendiğinde ise zihinsel yetersizliği olan çocukların problem davranışlarının ($\bar{X}=7.30$), zihinsel yetersizliği olmayan çocuklara ($\bar{X}=2.64$) göre daha fazla olduğu gözlenmiştir.

SBÖ alt ölçek puanlarına bakıldığında zihinsel yetersizliği olmayan çocukların işbirliği puanları ($\bar{X}=19.56$), kendini ifade etme puanları ($\bar{X}=11.77$) ve özdenetim puanlarının ($\bar{X}=11,61$), zihinsel yetersizliği olan çocukların işbirliği puanlarına ($\bar{X}=11.16$), kendini ifade etme puanlarına ($\bar{X}=5.80$) ve özdenetim puanlarına ($\bar{X}=9.35$) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

PDÖ alt ölçek puanlarına bakıldığında zihinsel yetersizliği olmayan çocukların içselleştirilmiş puanları ($\bar{X}=1.00$) ve dışsallaştırılmış puanlarının ($\bar{X}=2.64$), zihinsel yetersizliği olan çocukların içselleştirilmiş puanlarına ($\bar{X}=3.40$) ve dışsallaştırılmış puanlarına ($\bar{X}=7.30$) göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Sosyal Beceri Ölçeğinde Yer Alan Maddelerin Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Çocukları Birbirlerinden Ayırmadaki Etkisinin İncelenmesi

Bu alt amacın çözümünde diskriminant (ayırma) analizinin sonuçları değerlendirilmiştir. Diskriminant analizinde öncelikle maddelerin ortalamalarının iki grup için farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar ile zihinsel yetersizliği olmayan çocukları ayırmada, maddelerin büyük bir çoğunluğunun belirleyici olduğu görülmüştür ($p<0.05$). 9. 15. ve 20. maddelerin ise iki grubu ayırmada önemli bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Diskriminant fonksiyonunun anlamlı olup olmadığını, diğer bir ifade ile bireyleri gruplara atamadaki (ayırmada) başarısını Wilks’ Lambda ve Ki-Kare test istatistikleri yardımıyla ortaya çıkarmak mümkündür. Tablo 8 incelendiğinde anlamlı bir sonuç elde edildiği görülmüş ve SBÖ’nin zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukları birbirlerinden ayırt ettiği saptanmıştır ($\chi^2=160,25$, $p<0.001$).

Standartlaştırılmış Kanonik Diskriminant Fonksiyonu Katsayıları hesaplanarak hangi maddelerin iki grubu daha çok ayırt ettiği incelenmiş ve madde 17 (0,63) ve madde 22’nin (0,39) en fazla ayırt ediciliğe sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Grup Ortalamalarının Eşitlik Testi

SBÖ madde no	Wilks' Lambda	F	Sd1	Sd2	P
m1	,970	5,041	1	162	,026*
m2	,927	12,749	1	162	,000*
m3	,714	64,866	1	162	,000*
m4	,856	27,268	1	162	,000*
m5	,674	78,423	1	162	,000*
m6	,824	34,650	1	162	,000*

SBÖ madde no	Wilks' Lambda	F	Sd1	Sd2	P
m7	,976	4,055	1	162	,046*
m8	,815	36,823	1	162	,000*
m9	,986	2,313	1	162	,130
m10	,839	31,127	1	162	,000*
m11	,757	51,937	1	162	,000*
m12	,818	36,148	1	162	,000*
m13	,950	8,615	1	162	,004*
m14	,894	19,240	1	162	,000*
m15	,980	3,229	1	162	,074
m16	,757	51,948	1	162	,000*
m17	,484	172,930	1	162	,000*
m18	,708	66,942	1	162	,000*
m19	,818	36,118	1	162	,000*
m20	,991	1,437	1	162	,232
m21	,952	8,238	1	162	,005*
m22	,711	65,758	1	162	,000*
m23	,915	14,962	1	162	,000*
m24	,712	65,685	1	162	,000*
m25	,790	43,112	1	162	,000*
m26	,954	7,776	1	162	,006*
m27	,752	53,540	1	162	,000*
m28	,922	13,647	1	162	,000*
m29	,827	33,931	1	162	,000*
m30	,746	55,056	1	162	,000*

* $p < 0.05$

Tablo 8. Wilks' Lambda Sonuçları

Test of Function(s)	Wilks' Lambda	Ki kare	Sd	P
1	,336	160,250	30	,000

Cinsiyetin SBDS-OÖD-ÖF'nün SBÖ ve PDÖ Alt Ölçek Puanları üzerindeki etkisinin incelenmesi

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların cinsiyetine göre sosyal beceri ve problem davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığı İlişkisiz Ölçümler İçin Mann-Whitney U Testiyle analiz edilmiştir. Hem zihinsel yetersizliği olan grupta hem de

bu yetersizliği olmayan grupta, kız çocuklarının ölçülen sosyal becerileri ve problem davranışları ile erkek çocuklarının ölçülen sosyal becerileri ile problem davranışları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Zihinsel yetersizliği olan erkek ve kız çocukları arasında SBÖ'nün İşbirliği ($U= 751,500$, $p= 0,640$), Kendini İfade Etme ($U= 698,000$, $p= 0,323$), Özdenetim ($U= 685,500$, $p= 0,268$) alt ölçekleriyle SBÖ toplam ($U= 769,500$, $p= 0,769$) ve PDÖ'nün İçselleştirilmiş ($U= 642,500$, $p= 0,126$), Dışsallaştırılmış ($U= 723,500$, $p= 0,458$), PDÖ toplam ($U= 675,000$, $p= 0,227$), puanları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Erkek çocukların SBÖ toplam sıra ortalamalarının (39,74), kız çocukların sıra ortalamasından (41,26) düşük olduğu; erkek çocukların PDÖ toplam sıra ortalamasının (43,63), kız çocukların sıra ortalamasından (37,38) yüksek olduğu görülmüş, ancak farkın Mann-Whitney U Testiyle yapılan analiz sonucunda istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Aynı şekilde zihinsel yetersizliği olmayan erkek ve kız çocukları arasında SBÖ'nün İşbirliği ($U= 839,500$, $p= 0,166$), Kendini İfade Etme ($U= 940,000$, $p= 0,566$), Özdenetim ($U= 820,500$, $p= 0,122$) alt ölçekleriyle SBÖ toplam ($U= 787,500$, $p= 0,071$) ve PDÖ'nün İçselleştirilmiş ($U= 902,500$, $p= 0,353$), Dışsallaştırılmış ($U= 829,000$, $p= 0,128$), PDÖ toplam ($U= 800,500$, $p= 0,085$), puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Erkek çocukların SBÖ toplam sıra ortalamalarının (40,31), kız çocukların sıra ortalamasından (50,24) düşük olduğu, erkek çocukların PDÖ toplam sıra ortalamalarının (50,38), kız çocukların sıra ortalamasından (41,03) yüksek olduğu görülmüş, ancak farkın Mann-Whitney U Testiyle yapılan analiz sonucunda istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Yaşın SBDS-OÖD-ÖF'nün SBÖ ve PDÖ Alt Ölçek Puanları üzerindeki etkisinin incelenmesi

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların yaşlarına göre ölçülen sosyal beceri ve problem davranışlar ölçek puanları ile alt ölçek puanları arasında bir farkın olup olmadığı Kruskal-Wallis Testi aracılığıyla analiz edilmiş, her iki grupta yer alan çocukların yaşlarına göre sosyal beceri ve problem davranışlar ölçek puanlarının anlamlı bir farklılaşma göstermediği belirlenmiştir (Tablo 9).

Tablo 9 incelendiğinde zihinsel yetersizliği olan çocukların yaş değişkenine göre hem SBÖ toplam ve alt ölçek puanlarında hem de PDÖ toplam ve alt ölçek puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Zihinsel yetersizliği olmayan çocukların yaşlarına göre SBÖ toplam ve alt ölçek puanlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Çocukların yaşlarına göre PDÖ toplam ve dışsallaştırılmış alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığı incelendiğinde 4 yaşındaki çocukların PDÖ toplam puanlarının sıra ortalamasının (60,56), 5 yaş (44,61) ve 6 yaş (38,82) çocuklarının sıra ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde dışsallaştırılmış alt ölçeğinde 4 yaşındaki çocukların sıra ortalamasının (59,41), 5 yaş (47,26) ve 6 yaş (36,20) çocuklarının sıra ortalamasından yüksek olduğu, farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p<0.05$) görülmüştür.

Tablo 9. Yaşa Göre Kruskal-Wallis Analiz Sonuçları

Zihinsel Yetersizlik Durumu	Ölçekler	Yaş	N	Sıralarının Ortalaması	Ki kare	P
Zihinsel yetersizliği olmayan öğrenciler	İşbirliği	4	17	42,03	0,386	0,825
		5	40	46,63		
		6	33	45,92		
	Kendini İfade Etme	4	17	56,53	5,671	0,059
		5	40	39,15		
		6	33	47,52		
	Özdenetim	4	17	44,91	3,019	0,221
		5	40	40,86		
		6	33	51,42		
	SBÖ Toplam	4	17	46,00	0,936	0,626
		5	40	42,71		
		6	33	48,62		
	İçselleştirilmiş	4	17	48,29	0,726	0,695
		5	40	43,09		
		6	33	46,98		
	Dışsallaştırılmış	4	17	59,41	9,887	0,007*
		5	40	47,26		
		6	33	36,20		
	PDÖ Toplam	4	17	60,56	8,099	0,017*
		5	40	44,61		
		6	33	38,82		
Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler	İşbirliği	4	27	43,98	3,046	0,385
		5	27	41,65		
		6	6	45,00		
	Kendini İfade Etme	4	27	44,28	2,127	0,547
		5	27	41,70		
		6	6	36,67		
	Özdenetim	4	27	40,65	0,743	0,863
		5	27	42,96		
		6	6	40,08		
	SBÖ Toplam	4	27	43,09	2,032	0,566
		5	27	42,15		
		6	6	42,67		
	İçselleştirilmiş	4	27	37,33	3,256	0,354
		5	27	39,80		
		6	6	33,08		
	Dışsallaştırılmış	4	27	39,80	2,531	0,470
		5	27	36,30		
		6	6	50,42		
	PDÖ Toplam	4	27	38,89	2,017	0,569
		5	27	37,13		
		6	6	46,67		

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada okulöncesi dönemde bulunan, yaşları 4-6 arasında olan zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların sosyal becerileri ile problem davranışları karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Sonuçta zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal

becerilerinin, zihinsel yetersizliği olmayan yaşlılarından düşük, problem davranışlarının ise yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgunun alan yazındaki diğer araştırma bulgularıyla paralel olduğu görülmüştür (6, 7, 18, 19, 23, 24, 25).

SBDS-OÖD-SBÖ ölçek maddelerinin iki grubu ayırt etmedeki etkisi incelenmiş ve zihinsel yetersizliği olan çocuklar ile zihinsel yetersizliği olmayan çocukları ayırmada, maddelerin büyük bir çoğunluğunun belirleyici olduğu görülmüştür. 9. madde olan “Oyunlara ya da grup etkinliklerine katılır”.15. madde olan “Oyunlarda ya da diğer etkinliklerde sırasını bekler”.ve 20. madde olan “Arkadaşlarıyla anlaşmazlık durumlarında öfkesini kontrol eder” maddelerinin dışındaki tüm maddelerin iki gruba ayırmada etkili olduğu belirlenmiştir. Bu maddelerin üçünün de ayırt ediciliğinin düşük olması, okulöncesi yaş grubu gelişim özellikleri dikkate alındığında (8), yetersizliği olmayan grup içinde maddelerde belirtilen becerilerin henüz tam olarak gelişmemesine bağlanmıştır. Yetersizliği olmayan çocuklarda da üç maddede belirtilen becerilerin okul öncesi dönemden itibaren kazanılması beklenen beceriler olmasının ayırt ediciliği düşürmede etkisi olabileceği düşünülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda SBDS-OÖD-SBÖ ölçeğinin zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukları birbirlerinden ayırmada etkili bir veri toplama aracı olduğunun söylenebileceği kanısına varılmıştır.

Bu çalışmada SBDS-OÖD-ÖF’den elde edilen puan ortalamalarının cinsiyet ve yaş değişkeni açısından farklılık yaratıp yaratmadığı da incelenmiştir. Bulgularda zihinsel yetersizliği olan ve olmayan kız ve erkek çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Alan yazında yer alan çalışmalarda kız çocuklarının sosyal becerilerinin erkek çocuklara oranla daha yüksek, problem davranışlarının ise daha düşük olduğu görülmüş, bu bulgunun diğer araştırma bulgularıyla çeliştiği belirlenmiştir.(4, 10, 11, 26, 27).

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların yaşlarına göre SBÖ toplam ve alt ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu alan yazındaki yaş artışıyla birlikte sosyal becerilerin de artacağına yönelik araştırma bulgularıyla örtüşmemektedir (17, 23). Araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocukların yaşlarına göre PDÖ toplam ve alt ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamazken, zihinsel yetersizliği olmayan çocukların yaşlarına göre PDÖ toplam ve dışsallaştırılmış alt ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. 4 yaş çocuklarının 5 ve 6 yaş çocuklarına göre daha fazla dışsallaştırılmış problem davranışlar gösterdikleri ve toplam PDÖ puanlarının da daha fazla olduğu görülmüştür. Alan yazında yaş artışıyla birlikte çocukların sosyal becerilerdeki yeterliklerinin artıp, problem davranışlarının azalacağı bulgusuyla (17, 23) kısmen örtüştüğü düşünülmektedir. Bu çalışmada yetersizliği olmayan çocukların yaş artışıyla birlikte sosyal becerilerinde artış görülmemiş, ancak problem davranışlarında azalma belirlenmiştir. Çocukların yaşla birlikte çevreleri genişlemekte, etkileşimleri, deneyimleri, bilgileri artmaktadır. Yaşın artışıyla birlikte konuşma gibi yeni beceriler kazanılmakta, sosyal çevreyi, toplumu daha çok tanıma fırsatına sahip olabilmekte,

diğer insanları daha iyi tanıyabilmekte ve onların duygularına, düşüncelerine daha duyarlı olabilmektedirler. Toplumsal kurallarla ilgili bilgileri ve farkındalıkları da artmaktadır (8). Bu çalışmada yetersizliği olmayan çocukların 4 yaşında sergilemiş oldukları problem davranışları, 6 yaşında sergilemedikleri görülmüş, bu durum çocukların kendilerini ifade etme yollarını öğrenmeleri ve toplumsal kuralların daha fazla farkında olmalarıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda zihinsel yetersizliği olan çocukların, yetersizliği olmayan yaşlılarına kıyasla sosyal becerilerinin az, problem davranışlarının ise daha fazla olduğu görülmüştür. Erken çocukluk özel eğitimi 0-6 yaş gelişim geriliği olan ya da risk altında olan çocuklar ve ailelerine sağlanan eğitim hizmetidir (28). Türkiye’de ilk erken eğitim çalışması 1982 yılında eğitim ve gelir düzeyi düşük ailelere ve çocuklarına yönelik yapılmış, bu çalışmada çocukların bilişsel gelişiminin desteklenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Portage ve Küçük Adımlar Erken Eğitim programlarıyla okulöncesi dönem çocuklarının eğitimleri desteklenmiştir. Bu programlarda dil, motor, bilişsel ve sosyal alanlarda çocukların gelişimi sağlanmaktadır. Ancak ülkemizde bu çalışmaların istenilir düzeyde olmadığı görülmektedir (29). Bu doğrultuda uygulamalara yönelik çalışmalar için zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların erken eğitim programlarıyla desteklenmesi sağlanmalı, bu programlarda bilişsel gelişimin desteklenmesinin yanısıra sosyal becerilerin geliştirilmesi de önerilmektedir. SBÖ’de yer alan sosyal becerilerin bireysel ya da grup eğitimleri yoluyla zihinsel yetersizliği olan çocuklara kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalı, bu çocukların okulöncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma programlarıyla eğitim almaları sağlanmalıdır.

SBDS-OÖD-ÖF’nün zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukları birbirlerinden ayırt edip etmediği incelenmiş, üç madde dışında iki grubu ayırt edici güce sahip olduğu görülmüştür. Bir geçerlik ölçütü olarak da değerlendirilen bu özelliğe sahip olan SBDS-OÖD-ÖF’nün okulöncesi dönemden başlayarak sosyal beceri yetersizliği yaşayan çocukların belirlenmesinde kullanılması önerilmektedir.

5. Kaynaklar

1. Vural, E. D. (2006). Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
2. Yavuzer, H. (2005). Gençleri Anlamak. İstanbul: Remzi Kitabevi.
3. Kreimeyer, K. ve Antia, S. (1988). *The development and generalization of social interaction skills in: Preschool hearing impaired children*, *The Volta Review*, 90(4), 219-231.
4. Elliott, S. N. ve Gresham, F. M. (1987). Social skills interventions for children. *Behavior Modification*, 17(3), 287-313.
5. Calderalla, P. K ve Merrell, W. (1997). Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors. *Schools Psychology Review*, 26(2), 264-278.

6. Gresham, F.M. ve Elliott, S.N. (1990). Social skills rating system manual. Circle Pines, MN: American Guidance Service.
7. Lyon, M. A., Albertus, C., Birkinbine, J. ve Naibi, J. (1996). A validity study of the social skills rating system-teacher version with disabled and nondisabled preschool children. *Perceptual and Motor Skills*, 83(1), 307-316.
8. Akman, B. ve Gülay, H. (2009). Okul Öncesinde Sosyal Beceriler. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
9. Sucuoğlu, B. Gümüüşü, Ş ve Pişkin, Ü. (1990) Fiziksel egzersizlerin saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi. Bildiri Kitabı, Cilt II (260-270). Ankara: MEB Basımevi.
10. Bülbül, N. E. (2008). 4 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
11. Elibol-Gültekin, S. (2008). 5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
12. Gülay, H. (2004). Korunmaya muhtaç çocuklarla ailesi ile yaşayan 6 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
13. Kapıkıran, A.N., İvrendi, B.A. ve Adak, A. (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19. 19-28.
14. Koçak, N.ve Tepeli, K. (2004). 4-5 yaş çocuklarında sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Marmara Üniversitesi. I. Uluslar Arası Okul Öncesi Eğitim Kongresi. Bildiri Kitabı Cilt II (9-21). İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.
15. Seven, S.(2006). Altı yaş çocuklarının sosyal becerileri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
16. Orhan, M. (2010). Okulöncesi kaynaştırma öğrencileriyle normal gelişim gösteren öğrencilerin sosyal becerileri ve problem davranışlarının düzeyi ile öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
17. Poyraz Tüy, S. (1999). 3-6 yaş arasındaki işitme engelli ve işiten çocukların sosyal beceri ve problem davranışları yönünden karşılaştırılmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
18. Uysal, A. (2007). Zihin engelli ve normal öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılması. 4. Eğitim Bilimleri Kongresinde Sunulan Sözlü Bildiri, Eskişehir.
19. Stinnett, T.A., Oehler- Stinnett, J ve Stout, L.J. (1989). Ability of the social skills rating system teacher version to discriminate behavior disordered, emotionally disturbed, and nonhandicapped students. *School Psychology Review*, 18, 526-535.
20. Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 99-110.
21. Sucuoğlu, B. (2002). Özel eğitim ve erken eğitim programları. *Çoluk Çocuk Dergisi*, 5 (26), 25-27.

22. Büyüköztürk, Ş. (2006). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
23. Sabornie, E. J. ve Beard, G. H. (1990). Teaching social skills to students with mild handicaps. *Teaching Exceptional Children*, 23 (1), 35- 38.
24. Leffert, J. S., Siperstein, G. N., ve Millikan, E. (2000). Understanding social adaptation in children with mental retardation: a social-cognitive perspective. *Exceptional Children*, 66 (4), 530-545.
25. Sucuoğlu, B. ve Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6 (1), 41-57.
26. Gresham, F.M. (1988). Best practices in social skills training. Thomos, A. ve Grimes, J. (Editörler). *Best practices in social psychology*. New York: Wiley.
27. Gresham, F. M. (1997). Social competence and students with behavior disorders: Where we've been, where we are, and where we should go. *Education and Treatment of Children*, 20 (3), 233-250.
28. Birkan, B. Küçük adımlar kursunun gelişim geriliği olan çocuğa sahip annelerin küçük adımları uygulama becerilerini kazandırmalarına etkisi (Doktora tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1351.
29. Sazak Pınar, E. (2006). Dünyada ve Türkiye'de erken çocukluk özel eğitiminin gelişimi ve erken çocukluk özel eğitim uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 7 (2), 71-83.

EXTENDED ABSTRACT

Social skills are necessary behaviors to maintain one's adaptation, interaction and communication to the society. Whereas, problem behaviors are those adversely affect the use of one's existing skills, acquisition of new skills, interaction with the environment and adaptation to the society. Preschool children with inadequacies in social skills are stated to exhibit more of the problem behaviors, poor adaptation to the educational environment and to lack sufficient preparatory skills for the preschool education. Assessing the preschool social behaviors and immediately helping the children gain their social skills are effective in reducing the risks of social interaction difficulties, neglect and rejection by their peers in primary school. Identifying the social skills at which children with mental disabilities are good and bad, guides the preparation of early childhood programs and action plans; therefore, this study necessitated.

Based on the relation survey model in descriptive methods, the study was carried out in two stages. In the first stage, the validity and reliability of the Social Skills Rating System Preschool-Teachers Form (SSRS-P-TF) for 4-6 year old children with mental disability were conducted. In the second stage, whether there are differences between the social skills and problem behaviors of 4-6 year old children with and

without mental disability; in addition, whether scores of Social Skills Scale (SSS) and Problem Behavior Scale (PBS) have been influenced by variables of gender and age in children were investigated.

The study group consists of children with and without mental disability studying at inclusive classes in the state preschools of Ministry of National Education in Şişli and Kağıthane districts of Istanbul. Within this context, a total of 150 children aged 4-6, 60 of whom with mental disability and 90 without mental disability were reached. Social Skills Rating System Preschool-Teachers Form (SSRS-P-TF) developed by Gresham and Elliott (6) was used to collect data. Preschool teachers were asked to assess the social skills and problem behaviors of a student in their classes using SSRS-P-TF.

Exploratory factor analysis was performed separately for SSS and PBS of the SSRS-P-TF. 30-item SSS scale had a three-factor structure as in the original one. In a similar way, 10-item PBS scale has two-sub factors as its original form. Internal consistency coefficient for Cooperation sub-scale was measured as 0.93, for Assertion sub-scale as 0.87, Self-control sub-scale as 0.86 and whole SSS as 0.95. Overall reliability coefficient for PBS measured as 0.91, externalizing sub-scale reliability coefficient as 0.88 and internalizing sub-scale reliability coefficient as 0.86, all being quite high. Total correlation of all items in SSS and PBS has been found higher than 0.30. All these SSS and PBS scale values display that SSRS-P-TF is valid and reliable.

Initially, Mann-Whitney U test was applied to see whether there is any difference between the social skills and problem behaviors of children with and without mental disability. A significant difference was realized between the measured social skills of children with and without mental disability ($p < 0.01$). Similarly, a significant difference was observed between the measured problem behaviors of these two groups ($p < 0.01$). From the gender perspective, there found no significant difference between the social skills and problem behaviors of female and male children. Similarly, no difference was observed in respect to the age variable for the children with mental disability in their total SSS and its sub-scale scores as well as total PBS and its sub-scale scores. Moreover, there was no significance for the children without mental disability in their total SSS and sub-scale scores ($p > 0.05$). However, a significant difference was observed for the children without mental disability between their total PBS and externalizing sub-scales ($p < 0.05$). To see which group caused the difference, ordinal average PBS scores of 4-year olds was checked and found quite high (60.56), of 5-year olds (44.61) and 6-year olds (38.82). Similarly, as for the externalizing sub-scale ordinal averages of 4-year olds (59.41), of 5-year olds (47.26) and 6-year olds (36.20) were found high and the difference was statistically significant ($p < 0.05$).

In conclusion, children with mental disability were found to have low scores of social skills and higher scores of problem behavior compared to their peers without mental disability. These findings are parallel to those in the related literature. The edu-

cational service provided to the 0-6 year old children with or at risk of growth retardation and their families is defined as early childhood special education. These programs offer language, motor, cognitive and social areas for the development of children. However, studies on such topics have not reached the desired level. Therefore, children with and without mental disability need to be supported by practice-oriented work and early childhood education programs, not only cognitive but also social skill developments are encouraged to be promoted. Children with mental disabilities need to be equipped with social skills placed in the SSS through individual or group training; they need to be placed in the inclusive programs of early childhood education institutions. Finally, as a valid and reliable instrument SSRS-P-TF is recommended to be used from the beginning of preschool period to identify children with problems of social skills.